

Zaman Gazetesi

30.08.2011

Herkül Millas

Biri tahammülü yetersiz görüp bu hoşgörüsüzlüğü kınarken, öbürü tahammülsüzlük gösterip kınamayı hoşgörüsüzlük sayıyor.

Ben ise en başta sözlüklere başvurduğum. Yanlış hatırlamıyordum: eskiden hoşgörü demezdik, müsamaha ile tolerans daha geçerliydi. Türkçe sözcükler bu kelimelere göz yumma, "olabildiği kadar" anlayış diyor. Ne muradın varsa der gibi! Ama Fransızca ve İngilizcedeki tolerans kelimesinin karşısında "to endure" ve "to bear" var; yani dayanabilmek, tahammül etmek. Hoşgörü kelimesinin "hoş" kısmı hoşumuza gittiğinden herhalde, birileri hoşgörüyü tahammüle kıyasla daha bir "tolere" ediyor. Hoşgörü "hoş" görmek, hele hoşumuza gidiyor demek değildir, Türkçeyi unutmadıysak. Ben ise bana ister tahammül, müsamaha, ister hoşgörü ile olsun bu türde davranılmasını hiç sevemedim; suçumu, ayıbımı affediyorlar gibi geldi hep. Hangi ayıbıma, hangi suçuma, kim, ne sıfatla göz yumuyor, diye hep alınmışımdır - iyi niyeti görmekle birlikte. Eşitlik ve eşit vatandaş olmak varken tahammülmüş, hoşgörümüş bana ne bu arkaik, feodal, tepeden bakanların el açıklığından. Avuç açan ben olmayacağım.

Sn. Hayrettin Karaman son kesin ifadesi ile "onlar için özel mekanlar" konusunun bir boyutunu kapatmış sayılabilir: "Ne İslami toplumda ne de laik toplumlarda farklı olanları ayırmaktan, gettolaştırmaktan söz etmiyorum; İslam'ın böyle bir talebi yok" (Yeni Şafak, 21.8). Ama bu

tartışmanın bir de "yanlış anladın" boyutu var. Örneğin Sn. Ali Bulaç ilgili sözlerin anlaşılmadığını şöyle açıklıyor (Zaman 20/8): "...anlamak için onun hangi düşünce geleneği ve usul içinden olaylara baktığını bilmek lazım... (Eleştiri işine) soyunacak olanların a) Bu usul içinden bu işi yapmaları, b) Karşılarındaki âlim ve fakih olduğundan daha hassasiyetle terbiye, adab ve nezaket kurallarına riayet etmeleri lazım... Sol, Kemalist veya liberal yazarlar da hakaret etmese de anlama sorunu içinde oldular. Usul bilmediklerinden ne lafzı anladılar ne lafız ile hüküm ilişkisini, ne hükmün illetini ve maksadını araştırdılar. Bu zaten onlara yabancı bir zihin ve bilgi elde etme yöntemidir."

Bu düşüncenin doğru yanları var; hele nezaket konusunda. Yalnız bu alanda değil, herhangi bir diyalogda nezaket, korkmadan dinleyebilmek ve empati önkoşuldur. Terbiyesiz bir söz iletişimin sonunun ilanıdır; bir korkaklık ve acz işaretidir de: diyalogu "taca atarak" asıl konudan kaçmaktır. Hep görmüşüzdür, cevap yetiştiremeyenlerin son çareleri suçlama, hor görme ve saldırdır.

Ayrıca deniliyor ki, kimin hangi referanslara (usule) dayanarak konuştuğunu bilmememiz de anlamamızı kısıtlar. Bu da doğru. Ancak bu cümlelerin ima ettiğine katılmak o kadar kolay değil. Her konuşanı ve davrananı kendi seçtiği ve temsil ettiği usul içinde eleştirmemiz olanaksızdır. Onun usulünü tek doğru kabul ederek konuya girmek de pratik değildir. Zaten Ali Bulaç da solu, Kemalist'i, liberali, seküler aydınlanmacıları ve post-modern paradigmayı izleyenleri "kendi usulleri" içinde eleştirmiyor; farklı bir paradigmadan yola çıkıyor. Hatta doğrudan "usullerini" eleştiriyor. Hakkıdır. Herkesin kendi usulü içinde eleştirilmesini istemek eleştiriye engellemek demektir. Solun, Kemalist'in, liberalin vb., kendi sistemi içinde açıklayamayacakları tezleri yoktur. Bu düşünce sistemleri kapalı sistemlerdir. Sistemlerinin varsayımları bu görüşleri sistem içinde tutarlı kılar. Başka türlü olsaydı insanlar karşılıklı tartışır, birbirlerini ikna ederdi. Doğruyu hep beraber bulur uyumu sağlardık. Oysa bu pratikte olanaklı değil; çünkü herkes kendi "usulü" içinde güvenli hissediyor, inandığına sarılıyor.

BİRLİKTE YAŞAMAK, BİRLİKTE TARTIŞMAK

Marksizm'in Marksizm adına, milliyetçiliğin milliyetçilik adına, liberalizmin liberalizm adına eleştirilmesi başka bir konudur. Bu durumda tabii ki "o sistemin", o usulün içine girip tartışmak gerekir. Ama bazen gerekli görülen, usulü ve inancı değil, pratiğin tartışılmasıdır. Farklı dil, inanç, ideoloji, kültür, estetik ve alışkanlık taşıyan insanlar bir arada nasıl yaşayacak? Bunun tartışılması hiç de kolay değildir. Eşitliğe dayanan bir saygının egemen olduğu her mecliste ve toplumda, yani dayatmaların yer almadığı bir ortamda, bu tür diyaloglar özel dikkat gerektirir. Kapalı toplumlarda, yani herkesin aynı usulü kabul ettiği - veya farklı olanın sindirildiği arkaik toplumlarda - uyumu sağlamak ne kadar kolaysa, çok kültürlü ve çok sesli toplumlarda o denli zordur. Durum alçakgönüllü bir ruh haliyle ele alınmalıdır; kendi doğrumuzu zorla veya manevi baskı ile empoze ettiğimizde veya böyle bir izlenim verdiğimizde, uzun sürede, huzurlu toplumu elde edemeyiz. Bir arada yaşamının tarifi aforizmalı lafla değil, karşı tarafı ürkütmeyecek veya rencide etmeyecek yumuşak bir dille yapılmalıdır.

İyi bir başlangıç diyaloga engeller getirilmemesidir. Taraflar etrafta bolca seslendirilen paradigmaları da tartışabilmelidir. Birilerinin bizim hakkımızda veya istedikleri dünya hakkında ne düşündüklerine tabii ki karışamayız, ama yaşam biçimimize öneri getirene karşı çıkarken,

ancak onun usulüne göre düşünmemizin, onu "anlamamızın" istenmesi haklı bir istek değildir. Savunduğumuza katılmayanın "anlama sorunu" taşıyan kimseler olarak resmedilmesi de diyalogu engelleyen yapıcı olmayan usuldür. Diyalogun engellenmesi çağdaş bir ülke içinde pratikte zaten uzun sürede uygulanamaz; uygulanması için vatandaşlar arasında eşitliğin olmaması, hâkim ve mahkûm grupların var olması gerekir. Bu ülkede, tartışılması bile tabu sayılan bazı ilkeler adına insanların başlarını örtmelerinin yasaklandığını unutmamamız gerekir. Yani toplum ve kişiler olarak bilinçaltımız bu tür yasaklarla yoğrulmuş ve eğitilmiştir. Tabii en kestirme yol, müsamaha, tahammül ve hoşgörü tartışması yapmak yerine genç kuşaklara farklılığın sorun değil doğal bir durum olduğunu öğretmektir.

Konumuz yaşam biçimimiz olduğundan âlim olan olmayan herkesin eşit konuşma hakkı olmalıdır. Bir hiyerarşi skalası buna engel olmamalıdır. Kişilerin inançlarına göre bir toplum düşlemesi, umut etmesi, o yönde görüşünü açıklaması hakkıdır, kimsenin de bu konuda saygısız yakıştırmalar yapması doğru değildir. Ancak toplumsal hayatımızla ilgili pratik önerilerde bulunmak ve bu yönde telkinde bulunmak başkadır. Pratik öneriler kaleme alındığında birinin de bu toplumsal önerilere tepki vermesi ve itirazlarını sıralaması için ilim sahibi olması gerekmiyor; huzursuzluk kaynağı "öteki" sayılması yeterlidir.